

J.D. Shabunya
Euphrosyne Polotskaya State University of Polotsk
e-mail: y.shabunya@psu.by

The gothic tradition in the works of A.C. Doyle

Key words: gothic tradition, castle, mysterious, motif, suspense.

*The article deals with the Gothic tradition in the works *The Secret of Goresthorpe Grange* (1885), *Why New Houses are Haunted* (1886), *The Silver Mirror* (1909), *The Veiled Portrait* (1874), *George Venn and the Ghost* (1895) by A.C. Doyle (1859–1930). It notes the use of elements of Gothic literature to create a mysterious atmosphere and horror. It identifies the main techniques and motifs in the narrative and analyzes the features of creating the literary space in the works of A.C. Doyle.*

Ж.С. Шаладонова

Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
НАН Беларусі
e-mail: jshaladonova@yandex.by

УДК 821.161.3.09-94-311.6(092)

АЎТАБІЯГРАФІЗМ У РАМАНЕ УЛАДЗІМІРА ГНІЛАМЕДАВА “ВАЙНА”⁴

Ключавыя словы: аўтабіяграфізм, гістарычная праўда, мастацкі вымысел, прататып, мінулае, каштоўнасны вопыт.

У артыкуле мастацкі прыём аўтабіяграфізму раскрываецца як дзейсны спосаб праўдзівага ўзнаўлення мінулага і аўтарскага самавьяўлення. Падкрэсліваецца, што ў творчай лабараторыі У. Гніламедава аўтабіяграфізм адыгрывае ролю інструмента самапазнання і стварэння мастацкай рэчаіснасці, напоўненай чалавечай духоўнасцю. Звяртаючыся да мінулага ў рамане “Вайна”, аўтар абаніраецца на рэальна перажытае, скарыстоўваючы пры гэтым і мастацкі вымысел. У выніку мінулае не губляе сваёй яснасці і вострыні і ўзбагачаецца бачаннем перспектывы пад уплывам жыццёвага вопыту сталай асобы.

У беларускай прозе ХХ стагоддзя біяграфізм выступае нярэдка і адметным мастацкім спосабам увасаблення праўдзінасці гістарычнай рэальнасці і раскрыцця вобраза пісьменніка ў тэксце. Пад аўтабіяграфізмам у літаратуразнаўстве звычайна разумеецца адлюстраванне ў мастацкім

⁴ Артыкул падрыхтаваны ў рамках выканання праекта БРФФД № Г-23-027 “Гістарычныя асобы і падзеі ў беларускай літаратуры ХІІ – пачатку ХХІ ст.: мастацка-вобразная і жанрава-стылістычная спецыфіка інтэрпрэтацыі” (2023–2025 гг.).

творы падзей, якія шмат у чым звязаны з біяграфіяй самога аўтара. Бярэцца пад увагу блізкасць лёсу аднаго з герояў твора да стваральніка тэксту. Аднак найбольш лаканічнай трактоўкай гэтага паняцця, прынятай яшчэ ў сярэдзіне XIX стагоддзя і існуючай да сённяшняга часу выступае сентэнцыя: “успаміны пра сябе самога”.

Руская даследчыца літаратуры А.М. Болдырава справядліва зазначае, што аўтабіяграфізм гэта “такі прынцып праламлення біяграфіі ў мастацкай творчасці пісьменніка, дзе гарманізуюцца суадносіны мастацкай і па-за мастацкай рэальнасці” [1, с. 245]. Гэты прынцып выяўляецца праз трансфармацыю ў творы матэрыялу з жыцця аўтара ў найбольш выгадным і аптымальным для яго святле. На думку Болдыравай, практычна любы твор любога аўтара можна назваць у той ці іншай ступені аўтабіяграфічным.

Блізкую да гэтай думкі пазіцыю мае і літаратуразнавец А.О. Бальшоў, калі сцвярджае, што “... ўсякі тэкст ёсць у той ці іншай меры праекцыя духоўнага вопыту самога аўтара” [2, с. 145]. Справа заключаецца ў меры, у суадноснасці выяўлення ў тэксце мастацкай рэальнасці з “індывідуальна-сакральным і асабіста-жыццёвым матэрыялам”.

Я. Брыль у “Думах ў дарозе” пісаў: “Пісьменнік робіць свой жыццёпіс на працягу ўсяго свайго творчага шляху. Кожны, вядома, па-свойму, залежна ад характару чалавека і жанру, якому ён служыць. За дваццаць пяць гадоў сваёй літаратурнай службы я гаварыў пра самога сябе можа нават залішне” [3, с. 258–259].

Аўтабіяграфізм як творчы працэс вызначаецца найперш скрупулёзным аўтарскім адборам матэрыялу і яго складаным структурным пераўвасабленнем. Адбор тых ці іншых падзей для мастацкага выяўлення абумоўлены ў першую чаргу аўтарскай канцэпцыяй уласнага жыцця, якая цесна знітавана са светапогляднымі ўстаноўкамі, з псіхалогіяй творчасці, эстэтычнымі падыходамі да асэнсавання і асваення жыццёвага матэрыялу.

Ствараючы аповед асабістага жыцця праз яго ўнутранае асэнсаванне ў гістарычна-народнай плыні, мастак слова вымушаны вырашаць важныя для яго пытанні. Якія лёсавызначальныя падзеі і перыяды жыцця ён жадае апісаць, на чым у перажытым ён найперш вымушаны акцэнтаваць увагу, на падзейным ці на духоўным. У такіх каардынатах фармулюецца непаўторнае аўтарскае светапоглядна-эстэтычнае і мастацкае крэда.

Рознымі даследчыкамі неаднаразова адзначалася, што аўтар твора не можа не выявіць сябе як асоба, герой сваіх кніг. Гэта з поўным правам можна суаднесці з творчай рэалізацыяй Уладзіміра Гніламедава, пісьменніка эпічна-раманнага складу, на станаўленне прозы якога значны ўплыў аказаў менавіта аўтабіяграфічны фактар. У рамане “Вайна” прынцып аўтабіяграфізму знайшоў самае непасрэднае ўвасабленне.

Раман У. Гніламедава “Вайна” ўражвае выразнасцю малюнка, дакладнасцю распрацоўкі псіхалогіі герояў. Народ прадстаўлены не бязлікай масай, а канкрэтнымі асобамі, са сваімі біяграфіямі і каларытнымі характарамі. Глыбока хвалюе праўдзiва раскрыты пісьменнікам аптымізм і разважлівасць землякоў-прускаўцаў, што надаюць ім асаблівую сілу і ўпэўненасць у змаганні з ворагам.

Як вядома, лёсавызначальныя для народаў свету падзеі Другой сусветнай вайны (для нашага народа пазначаныя як Вялікая Айчынная вайна) агалілі супярэчлівыя асновы чалавечага існавання, асэнсаваць якія ў поўнай меры не ўдаецца нават па сённяшні дзень.

Стварыўшы “мастацкую сагу” пра лёс свайго роду на сацыяльна-гістарычным фоне ўсяго XX стагоддзя, У. Гніламедаў у сваім чацвёртым па ліку рамане “Вайна” ўводзіць вобраз малалетняга хлопчыка Валодзіка, у якім выразна бачыцца прататып самога аўтара. Увёўшы вобраз сябе малалетняга ў канву суровых падзей вайны, раманіст робіць гэта для сімвалічнага паказу прыкмет і прыкладаў спосабу выжывання нацыі ў той складаны момант.

Эпізод першаснага знаёмства з героем-прататыпам аўтара ў раманным цыкле паўстае вельмі сімвалічнай і знакавай з’явай. Вобраз чатырохгадовага Валодзіка ўводзіцца ў тканіну эпопеі падчас апісання падарожжа галоўнага героя папярэдніх раманаў Лявона Кужаля з ўнукам, што пралягала з Прускі ў недалёкі горад Камянец.

“Узяў з сабой унука – малага Валодзіка, які даўно марыў пабачыць Камянецкі стоўп. Падняліся да ўсходу сонца. Унучок любіў паспаць, але на гэты раз у прадчуванні цікавага падарожжа прахапіўся рана...” [5, с. 62].

Прадчуванне не падманула хлопчыка. Падарожжа паўстае як элемент унутранага абуджэння Валодзіка і бачыцца ўжо сталаму пісьменніку першай прыступкай, першаштуршком для далейшага ўзыходжання да чагосьці цікавага, узвышанага, сакраментальнага ў свеце і ў сваім жыцці.

“Уз’ехаўшы на Бабіцкую гару – высокую і стромкую, як і калісьці, шырока, як на старажытнай гравюры, адкрылася панарама Камянца. Ужо развіднела. Відаць было, як пасярэдзіне, з яшчэ зялёнага масіву местачковых дрэваў, узвышаўся Камянецкі стоўп. І нібы дыхнула сівой старажытнасцю” [5, с. 62–63]. Сюжэтную лінію падарожжа праявіў перадае праз роздум дзеда Лявона і яго дыялог з унукам: “Як стаяў, так і стаіць, – падумаў Лявон, пазіраючы на стоўп, – трывалы, гэта ж ужо семсот гадоў яму. З трынаццатага стагоддзя!”.

– А што гэта? – спытаў унук.

– Камянецкі стоўп.

А хто яго будаваў?

– Твой цёзка – Уладзімір Васількавіч, галіцка-валынскі князь. А мы – з дулебаў, было такое племя сярод валынянаў.

– А калі гэта было?

– Даўно-о! Некалькі стагоддзяў. Шмат вады сплыло з таго часу...

– І стаіць?

– Стаіць. Бачыш, і час яго не крануў. А каго тут толькі не толькі не было! І крыжакі былі, і шведы, і рускія, і французы, калі Напалеон на Маскву ішоў. Немец тут таксама не ўпершыню. І край гэты ў розныя часы розным дзяржавам падпарадкоўваўся, але ўсё адно належаў нашым людзям, якія тут жылі” [5, с. 62–63].

Самы надзейны фактар “жывой памяці”, які бездакорна працуе ў гісторыі рода і народа, пазначаны непасрэднай перадачай інфармацыі ад аднаго пакалення да другога. І тут узнікае момант асэнсавання часавага прамежку ў перадачы сапраўды праўдзівай інфармацыі аб тых ці іншых падзеях у гісторыі жыцця народа. Тое што дзед раскажаў унуку, а ўнук у сваю чаргу дакладна данёс гэту інфармацыю да свайго ўнука ўкладваецца дзесьці ў прамежак 150 гадоў.

“Унук загледзеўся на далёкі яшчэ стоўп, а ў Лявонавай памяці пад журботны скрып калёсаў пачалі разгортвацца вобразы перажытага. Ён трывала адчуваў сваю крэўную роднасць з гэтым краем. Успомніў дзядулю Кірыла, які калісьці павёз яго ў Камянец паступаць у народнае вучылішча... Цудоўны чалавек быў дзядуля Кірыла. Шмат ведаў і цікавіўся ўсім” [5, с. 64].

Менавіта такі лінейна-гістарычны прамежак памяці, якая трымаецца на праўдзівым расказе непасрэднага сведкі тых ці іншых падзей мінулага і можа лічыцца самай дакладнай і праўдзівай інфармацыяй, бо яна найменш дэфармавана сацыяльна-дзяржаўнымі і ідэалагічнымі скажэннямі ў інтэрпрэтацыі гісторыі. Па-мастацку пераканальнае раскрыццё магутнай сілы непарыўнай жывой ніткі памяці роду і народа і ёсць той галоўны нерв і рамана і ўвогуле ўсёй эпопеі-сагі. Таму менавіта праз такі сімвалічна-памятны эпізод аўтар ўводзіць самога сябе, свайго героя-прататыпа ў сюжэтную канву раманага цыкла апаведу.

Працэс увядзення свайго двайніка-прататыпа, малога хлопчыка Валодзькі, у тканіну твора надае яму выразны элемент інтымнасці, сентыментальнасці ў перадачы эмацыянальна-пачуццёвага фону фэбульных падзей у творы. З выразным узвышаным пачуццём замілаванасці да роднай прыроды і да блізкіх людзей малое праявілі эпізод паездкі старых Кужалёў, Лявона і Фёклы з унукам, у восеньскі лес:

“Недзе ў самым канцы кастрычніка паехалі Лявон з Фёклай у лес, і ўнука ўзялі, сабраць на склеп апалага лісця. У склепе – і бульба, і буракі, і морква. Памерзне вырыўцо, калі полап не акрыць *не атуліць лясным кажухом*. Накіраваліся ў панскі лес. Навакольная прырода выглядала сумнай і нейкай журботнай і стомленай. Неба засланылі хмары, але часамі, над пад подыхам ветру, яно расчышчалася і сінела ў ясных, негарачых промнях сонца... [5, с. 104].

У эпизодзе ўзнікае цікавая метафарычная пераклічка двух блізкіх па семантычнаму значэнню слоў. – кажух і кужаль. Калі кажух – гэта верхняя мехавая вопратка чалавека, то кужаль – белае палатно з валакна ачэсанага лёну, з якога робяць таксама адзенне, адзін з прыгажэйшых у свеце ўбораў. Апалае лісце выступае метафарай кажуха-покрыва для захавання дрэў і пажытку у склепе ў зімовы перыяд. Дзед і баба Кужалі выступаюць у метафарычным плане тым жа духоўным і нават фізічным абярэгам-покрывам для любімага малага гадаванца-ўнука.

“– Люблю гэту мясціну, вельмі прыгожыя тут дрэвы, – ціха прамовіў Лявон.

– І мне яна падабаецца, – прызналася Фёкла. Крыху памаўчала, а потым дала: – Дрэвы не робяць людзям зла, дрэвы добрыя. Яны зірнулі адно на аднаго. Нейкая нечаканая пшчота сціснула раптам горла – і Фёкле, і яму, Лявону.

– Давай прысядзем у зацішку, – прапанаваў ён, сабраў і кінуў пад клён бярэмя каляровых лісцяў, і яна першая на іх апусцілася.

Прабегся па дрэвах вецер, зашумелі і паціху закалыхаліся вяршаліны, нібы пасылаючы развітанне аблокам, што плылі над імі. Зноў усталявалася цішыня, якая і іх прымусіла маўчаць. Чутно было, як ціха падалі з дрэў апошнія лісты, як яны ціха, амаль інтымна шамацелі, нагадваючы пра лета, пра вясну. Фёкла з Лявонам прыхінуліся адно да аднаго і – дзіўная рэч!

Раптам адчулі сябе нібы памаладзелымі – быццам зваліўся з плячэй цяжар пражытых гадоў, памяць пра нягоды, памылкі, непаразумеі, удары лёсу... А ці варта ўсё гэта браць да галавы, журыцца і маркоціцца, пра нешта шкадаваць ці на штосьці наракаць, калі навокал такая пачалавечы блізкая табе прыгажосць, столькі непадробных фарбаў і такая цішыня, столькі любасці і замілавання? У чалавеку, як і ў гэтай буйнай прыродзе, усё нарэшце прыходзіць да згоды, замірэння і гармоніі.

– А недзе ж ідзе вайна, – ціха прамовіў Лявон. Фёкла ўздыхнула...

– Бабо! Дзедо! О-о! – пахваліўся непаседа-унук, паказваючы стракаты букет разнакаляровых кляновых лісцяў, якія ён назбіраў, бегаючы на палянцы” [5, с. 104–105].

Калі пад Новы 1940 год пад час сустрэчы Аркадзя Гайдара з чытачамі, студэнтамі і выкладчыкамі Маскоўскага бібліятэчнага інстытута, адзін з выкладчыкаў спытаў пісьменніка:

– Скажыце, Аркадзь Пятровіч, як выхаваць у маладых людзей пачуццё нянавісці да ворагаў? Дзеці і ... нянавісць. Думаецца, гэта няпростае пытанне.

– Зусім няпростае, – згадзіўся Гайдар. – А навошта вам выхоўваць нянавісць? Выхоўвайце любоў да радзімы. Няхай яна будзе вялікай, сапраўднай, сардэчнай. І тады, калі хто-небудзь замахнецца на родную зямлю, і народзіцца ў чалавека вялікая і праведная нянавісць” [4, с. 164].

Думаецца, хрысціянскі прыклад паводзін пажылых Кужалёў, якія сваімі сардэчнымі адносінамі адзін да другога на лоне прыгажосці прыроды ствараюць для маленькага хлопчыка атмасферу ідэальна-райскай гармоніі са светам, запоўніў маленькую душу і сэрца хлопчыка Валодзькі, назаўсёды застаўшыся ў ёй выратавальным кампасам-арыенцірам. Зварот да мінулага, любоў і павага да ўласнай біяграфіі надае эпічнай прозе У. Гніламедава канцэнтраванасць, абвастрае адчуванне каштоўнасці пражытага жыцця, якое выступае і як падступ да сучаснага, і як мэта сама па сабе. Зберагаючы мінулае, творца тым самым захоўвае непарыўнасць свайго развіцця і цэласнасць духоўнага быцця народа. У сваёй эпапеі У. Гніламедаў дасягае вышэйшай кропкі вастрыні самасвядомасці, шукаючы ў сваім мінулым штосьці надзвычай важнае, гарманічнае, супрацьлеглае сучаснаму хуткаплыннаму і разарванаму сэнсу быцця.

Літаратура:

1. Болдырева, Е.М. Автобиографизм и автобиография: самоконструирование и семиотизация субъекта [Электронный ресурс] / Е.М. Болдырева // Ярославский педагогический вестник. – 2017. – № 4. – С. 242–252. Режим доступа: https://vestnik.yspu.org/releases/2017_4/46.pdf. – Дата доступа: 15.03.2023.
2. Большев, А.О. Исповедально-автобиографическое начало в русской прозе второй половины XX века / А.О. Большев. – СПб.: Филол. ф-т СПбГУ, 2002. – 168 с.
3. Брыль, Я. Думы ў дарозе / Янка Брыль // Брыль, Я. Збор твораў: у 5 т. – Мінск: Маст. літаратура, 1979–1981. – Т. 4: Свет далёкі і блізкі ; Дарожныя нататкі ; Пра заповітнае : артыкулы, эсэ, партрэты. – 1981. – С. 245–262.
4. Гайдар, А. Собрание сочинений в трёх томах.. / А. Гайдар. – Москва: Правда. – 1986. – Т. 3. – 446 с.
5. Гніламедаў, У. Вайна / У. Гніламедаў. – Мінск: Беларуская навука, 2014. – 628 с.

Zh.S. Shaladonava

Belarusian Culture, Language and Literature Research Centre of the National Academy of Sciences of Belarus
e-mail: jshaladonova@yandex.by

Autobiographism in Vladimir Gnilomedov's novel "War"

Key words: autobiography, historical truth, fiction, prototype, past, value experience.

The artistic technique of autobiographism as an effective way of truthfully reproducing the past and the author's self-expression is revealed in the article. It's emphasized that in the creative laboratory of V. Gnilomedov, autobiography plays the role of a tool for self-knowledge and the creation of artistic reality that filled with human spirituality. Turning to the past in the novel "War," the author relies on real experiences with the help of fiction. As a result, the past doesn't lose its clarity and sharpness, and is also enriched by a vision of prospects under the influence of the life experience of an already adult personality.